

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Тетяна Тарасенко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розкрито сутність міжкультурної комунікації, а також її значення для сучасного суспільства, яке характеризується стрімким зростанням взаємодії між різними країнами. Показано тісний взаємозв'язок мови та культури народу. Обґрунтовано провідну роль учителя-філолога в процесі підготовки молодого покоління до ефективного спілкування з представниками інших країн. Доведено, що міжкультурна комунікація є важливим компонентом професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога. Визначено головні умови успішного оволодіння міжкультурною комунікацією студентами філологічних спеціальностей.

Ключові слова:

міжкультурна комунікація; лінгвокультурна спільнота; вербальна комунікація; культурна ідентичність; мовний бар'єр; міжкультурна компетенція.

Аннотация:

Тарасенко Тетяна. **Межкультурная коммуникация как компонент профессиональной подготовки учителя-филолога.** В статье раскрыта сущность межкультурной коммуникации, а также ее значение для современного общества, которое характеризуется стремительным ростом взаимодействия между различными странами. Показана тесная взаимосвязь языка и культуры народа. Обоснована ведущая роль учителя-филолога в процессе подготовки молодежи к эффективному общению с представителями других стран. Доказано, что межкультурная коммуникация является важным компонентом профессиональной подготовки будущего учителя-филолога. Определены главные условия успешного овладения межкультурной коммуникацией студентами филологических специальностей.

Ключевые слова:

межкультурная коммуникация; лингвокультурное сообщество; вербальная коммуникация; культурная идентичность; языковой барьер; межкультурная компетенция.

Resume:

Tarasenko Tetiana. **Cross-cultural communication as a component of the teacher-philologist training.**

The article reveals the essence of cross-cultural communication as both a science and a set of skills, as an ideal goal to which a person should aspire in his desire to adapt to the surrounding world as much as possible. For better understanding of the term "cross-cultural communication" the concepts of "culture" and "communication" are analyzed. Culture is defined as a characteristic of the entire social system, which is manifested in the activity and in the complex of achievements and values accumulated by mankind. The fact that the entire human civilization is built on a process of dialogue between cultures, which in today's world is much more intensive is focused in the article. The close relationship between culture and language as the main tool for cross-cultural communication is demonstrated. In accordance with the communicative purpose of teaching foreign languages nowadays the necessity of studying the culture, national character, mentality and native speakers' way of living is proclaimed. The role of the teacher-philologist in the process of cross-cultural communication is defined. The task of the philologist is to teach his students to overcome communicative barriers, taking into account specifics of foreign cultures and developing understanding of their native culture. The main conditions for successful mastering cross-cultural communication by students of philological specialties are defined. Future teachers' practical skills and abilities of cross-cultural communication should be developed by acquiring culturally-specific knowledge, gaining practical skills of communication in a foreign language, development of psychological sensitivity, the ability to interpret properly specific manifestations of communicative behavior in other cultures.

Key words:

cross-cultural communication; linguo-cultural community; verbal communication; cultural identity; language barrier; cross-cultural competence.

Постановка проблеми. Глобалізація сучасного суспільства, політичні та економічні зміни в ньому зумовили стрімке збільшення контактів між організаціями, групами й окремими представниками різних країн і культур. Сьогодні інтеграція народів, мов, культур досягла небачених масштабів і особливо гостро постала проблема виховання терпимості до чужих культур, пробудження інтересу й поваги до них, подолання в собі почуття роздратування через надмірність, недостатність чи просто несхожість з іншими культурами. Учитель-філолог має відігравати ключову роль у розв'язанні цієї проблеми, оскільки його професійним завданням є введення молодого покоління в культурний простір іншої країни шляхом ознайомлення з мовою та літературою цієї країни. Сьогодні, на жаль, у багатьох вищих навчальних закладах приділяється недостатньо уваги оволодінню міжкультурною комунікацією

майбутніми вчителями-філологами в процесі їх професійної підготовки. Саме цим зумовлюється актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Людина живе в суспільстві й, відповідно, може й повинна спілкуватися з іншими його членами. Саме мова пов'язує людей у процесі спілкування. Мова як лінгвокультурознавчий феномен вибирає в себе все багатство культури. Разом з тим, будь-яка національна культура пов'язана зі специфікою конкретної мови, оскільки мова й культура є знаковими системами, які тісно взаємодіють між собою та співвідносяться з мисленням і комунікацією. Значною мірою завдяки мові відбувається обмін інформацією між представниками різних країн, тобто здійснюється міжкультурна комунікація. Різним аспектам проблеми міжкультурної комунікації присвячені дослідження таких сучасних науковців, як Ф. Бацевич, А. Белл, В. Донах'ю,

Т. Грушевська, О. Земська, В. Манакін, В. Попков, А. Старостенко, С. Тер-Мінасова, Ф. Тромпенаарс, Г. Хофстед. Стрімкий розвиток міжнародних зв'язків, глобалізація сучасного світу потребують постійного пошуку ефективних шляхів розв'язання проблеми міжкультурної комунікації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення значення міжкультурної комунікації в сучасному суспільстві, обґрунтування необхідності оволодіння нею майбутніми учителями-філологами в процесі професійної підготовки й визначення необхідних для цього умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі сучасної цивілізації – розмаїття культур, які перебувають у постійній взаємодії. Культура є тисячолітнім явищем, але як наукове поняття її почали вивчати нещодавно. Слово «культура» має широкий семантичний спектр. За свідченнями істориків, уперше термін *cultura* в значенні «зміни в природі під впливом людини» був використаний в одному з творів давньоримського оратора Цицерона (45 р. до н. е.). Значення самого слова «культура», яке в перекладі з латини означає «обробіток, розвиток, виховання, освіта, шанування» з часом розширилося, збагатившись у процесі розвитку людства. Як твердять культурологи, сьогодні є понад 300 визначень поняття «культура», що свідчить про багатогранність цього феномена, безліч різноманітних підходів до його вивчення й тлумачення. Якщо узагальнити ці визначення, то можна дійти висновку, що культура – це певний рівень організації життєдіяльності людей, виражений у продуктах матеріальної та духовної творчості, у характері оволодіння прийомами й методами праці, інтелектуальної діяльності, фізичного й морального розвитку. Культура не є самостійною соціальною сферою; вона є наскрізною характеристикою всієї соціальної системи, у будь-якому суспільному явищі є її соціологічний культурний аспект [5, с. 5].

Сутність культури виявляється насамперед у діяльності, а не тільки в сукупності досягнень і цінностей, накопичених людством у процесі історичного розвитку. Культура впливає на працю, побут, дозвілля, менталітет, спосіб життя як усього суспільства, так і окремої особистості. Культура виконує три основні функції: пізнавальну, інформативну й комунікативну. Пізнавальна функція культури полягає в тому, що культура створює цілісне уявлення про народ, країну, епоху. Культура є самопізнанням і самоусвідомленням народів. Завдяки таким її складникам, як наука, мистецтво, освіта тощо люди пізнають і усвідомлюють свої потреби та інтереси. Інформативна функція культури виявляється

в тому, що через культуру засвоюються знання й досвід попередніх поколінь, здійснюється обмін знаннями та навичками. Комунікативна функція культури означає, що культури немає поза суспільством, вона формується в процесі спілкування. Спілкування може бути прямим або опосередкованим (через літературу, мистецтво, науку). Багато пов'язаних з культурою проблем носять глобальний, міжнародний характер. Розвиток культури тісно пов'язаний з прогресом людства, його перспективами. Культурний потенціал особистості – це поєднання елементів, своєрідних «зрізів» культури – фізичного, інтелектуального, морального, естетичного, правового, конфесійного, психічного, професійно-трудового. Обмін досягненнями культури між різними народами є запорукою розвитку людської цивілізації, збереження загальнолюдських цінностей. Уся людська цивілізація побудована на діалозі культур різних народів. Основною ланкою, що їх поєднує, є мова. Мова та література – це частина культурної спадщини народу, інструменти її вираження й збереження. Поняття «культура» та «мова» дуже тісно пов'язані. Адаже за одним з визначень, культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює систему виховання, освіти, духовної творчості [2, с. 182].

С. Тер-Мінасова визначає комунікацію як процес обміну повідомленнями, де постійно відбувається відтворення смислів, оскільки вони не збігаються в людей, що говорять однією мовою, що виростили в одній культурі [9, с. 25]. Комунікація дає змогу обмінюватися інформацією, досвідом і є способом налагодження контактів, але її ефективність залежить від спроможності всіх учасників цього процесу дійсно зрозуміти один одного.

Поняття «міжкультурна комунікація» вперше з'явилося в 1954 р у роботі американських учених Д. Трейгера та Е. Холла «Культура і комунікація. Модель аналізу». Під міжкультурною комунікацією дослідники розуміли ідеальну мету, до якої повинна прагнути людина у своєму бажанні якомога краще адаптуватися до навколишнього світу [3, с. 7]. Міжкультурна комунікація – це водночас і наука, і набір навичок, якими потрібно оволодіти під час спілкування. Для міжкультурної комунікації необхідно, щоб відправник і одержувач повідомлення належали до різних культур, а також, щоб учасники комунікації усвідомлювали культурні відмінності один одного. За визначенням Ф. Бацевича, міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального й невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот і, як правило,

послугуються різними ідентичними мовами, відчувають лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні [1, с. 9].

Інтернаціоналізація світу сьогодні потребує налагодження контактів на міжнародному рівні. Основним інструментом людського спілкування є мова. Знання іноземних мов дає людині змогу здійснювати взаємодію з представниками різних країн у межах міжкультурної комунікації. Мова призначена для комунікації й може вважатися основним її засобом. А оскільки культура як специфічно людський спосіб адаптації до навколишнього середовища теж може вважатися комунікацією, то зрозуміло, що взаємозв'язок мови, культури та комунікації є природним і нерозривним. Мова кожного народу протягом багатьох століть обслуговувала процес творення його культури і, водночас, будучи головним інструментом процесу обміну культурними надбаннями різних країн, робила помітний внесок у світову культуру. Завдяки мові реалізується специфічно людська форма передачі соціального досвіду, культурних норм і традицій, а також спадкоємність різних поколінь та історичних епох. Роль мови в процесі комунікації була предметом наукового аналізу ще в епоху Відродження та Нового часу. Це питання досліджували Д. Віко, І. Гердер, В. Гумбольдт та інші вчені, які своїми роботами заклали основи лінгвістики. Найбільших успіхів у вивченні мови як основного засобу спілкування було досягнуто в ХХ ст., коли відбулося наукове обґрунтування нерозривного взаємозв'язку між мовою, мисленням і культурою.

Метою навчання іноземних мов у сучасних умовах є оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. У процесі навчання моделюються ситуації спілкування, найбільш наближені до реального життя. Кожне заняття з іноземної мови є, власне, перехрестям культур, де набуваються практичні навички міжкультурної комунікації, оскільки кожне іншомовне слово відображає іноземний світ та іноземну культуру, що зумовлені національною свідомістю. Отже, оволодіти іноземною мовою – значить сформулювати інше уявлення про світ. З огляду на це, вивчення іноземної мови є вивченням світу носіїв мови, їхньої культури в широкому етнографічному розумінні, їхнього способу життя, національного характеру, менталітету тощо. Мови немає поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, що характеризують людський спосіб життя. Мовні структури базуються на структурах соціокультурних. Тому вживання

слів у реальному мовленні значною мірою визначається знанням соціального та культурного життя тих, хто говорить цією мовою.

Навчити людей спілкуватися (усно й письмово), висловлювати власні думки, а не тільки розуміти іноземну мову – це непросте завдання, яке ускладнюється ще й тим, що спілкування – це не лише вербальний процес. Його ефективність, крім знання мови, залежить від безлічі факторів: умов і культури спілкування, правил етикету, знання невербальних форм вираження, наявності глибоких фонових знань та ін. Відповідно до цих факторів, залежно від прийомів і стилів спілкування розрізняють три основні види міжкультурної комунікації – вербальну, невербальну й паравербальну. Під вербальною комунікацією розуміють мовне спілкування, що виражається в обміні думками, інформацією, емоційними переживаннями співрозмовників. Вербальна комунікація, як вважають фахівці з теорії комунікації, може мати переважно форму діалогу або монологу. Невербальна комунікація – це сукупність немовних засобів, символів і знаків, які використовуються для передачі інформації та повідомлень у процесі спілкування. Під паравербальною комунікацією розуміють використання сукупності звукових сигналів, що супроводжують усне мовлення і надають їй додаткових значень. Смісл висловлювання може змінюватися залежно від того, яка інтонація, ритм, тембр, фразові та логічні наголоси були використані для його передачі. Дослідники додають до вищезазначених ще й такі акустичні засоби, як темп, висота, гучність, швидкість, ритмічність, паузи, інтонація, покашлювання, зітхання, стогони, тембр тощо, які доповнюють і заміщують звуки мови [8, с. 58].

Усвідомлення себе учасником міжкультурної комунікації, а також набуття досвіду міжкультурної взаємодії є позитивними передумовами, які налаштовують комунікантів на ефективне спілкування. Співрозмовники, яким відомо, що вони вступають в контакт з представником чужої культури, ураховують цю обставину при виборі комунікативних засобів, і це частково полегшує їхню взаємодію. Так, носії мови, що мають досвід міжкультурного спілкування, намагаються говорити більш чітко й повільно, уникають використання ідіом, специфічних слів і виразів, сленгу та складних синтаксичних конструкцій. Але все одно організація ефективного спілкування між іноземцями є складним завданням.

В. Манакін підкреслює, що люди, виховані в різних національно-культурних соціумах, обов'язково матимуть ментальні, тобто

світоглядні розбіжності і, як результат, їх ментальні програми не збігатимуться [6, с. 70]. На думку О. Садохіна, у процесі подолання бар'єрів у міжкультурній комунікації набуває актуальності проблема взаєморозуміння, оскільки, стикаючись із різноманітними етнокультурними інтересами, люди змушені досягати більш повного адекватного розуміння самих себе і партнерів. Отже, для усунення непорозуміння і конфліктів необхідно досліджувати взаємозв'язки між культурою та комунікацією, виявляючи притаманні різним народам культурні моделі [3, с. 35].

Подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для здійснення ефективної комунікації необхідно подолати бар'єр культурний. Національно-специфічні особливості компонентів культур-комунікантів можуть ускладнити процес міжкультурного спілкування. Культурний бар'єр є набагато небезпечнішим і неприємнішим, ніж мовний. Його можна не помітити спочатку. Небезпечний він ще й тому, що культурні помилки, зазвичай, сприймаються набагато болючіше, ніж помилки мовні, з огляду на те, що перші не узагальнені в довідниках, на відміну від мови, правила якої чітко визначені в підручниках. І якщо мовні помилки носії виправляють досить добродушно, то культурні, як правило, не прощають так легко й демонструють своє негативне ставлення до них. Спільна мова не свідчить про спільну уяву співрозмовників, про предмет розмови, унаслідок чого непорозуміння виникають навіть між носіями мови. До компонентів культури, що мають національно-специфічне забарвлення, належать традиції, звичаї та обряди, побутова культура, специфічна повсякденна поведінка представників іншої культури, прийняті в їхньому соціумі норми спілкування, а також пов'язані з ними кінесичні (мімічний і пантомімічний) коди, якими користуються носії лінгвокультурної спільноти. Усі ці компоненти втілюються в особливій «національній картині світу», створеній з урахуванням особливостей мислення представників того чи іншого народу, і віддзеркалюються в художній культурі етносу. До того ж специфічними особливостями володіє і кожна окрема людина-носій національної мови та культури. Тому в міжкультурному спілкуванні необхідно враховувати особливості національного характеру комунікантів, специфіку їх емоційного складу, національно-специфічні особливості мислення.

Інформація, що становить зміст процесу комунікації, не є ізольованою, а перебуває в нерозривному взаємозв'язку з культурною

картиною світу, наявною в кожній зі сторін. Разом культурна картина світу й комунікативна інформація створюють контекст процесу комунікації. Прийнято виділяти внутрішній і зовнішній контексти. Внутрішнім контекстом слугують сукупність фонових знань, ціннісні настанови, культурна ідентичність та індивідуальні особливості індивіда, а також настрої, із яким комунікант розпочинає спілкування і який становить психологічну атмосферу комунікації. Зовнішній контекст комунікації утворюють час, сфера й умови спілкування. Важливою обставиною є місце спілкування, яке визначає фон комунікативного процесу [7, с. 83].

Взаємозв'язок мов і культур, необхідність їх спільного вивчення є безсумнівними. Однак у ході цього процесу може виникнути інша проблема. У рамках власної культури в особистості формується міцна система світобачення, способу життя, менталітету, яка часто вважається єдиною можливою і, головне, єдино прийнятною. Навчання міжкультурної комунікації може породити суперечності з власною культурною ідентичністю: виникає побоювання щодо втрати орієнтації в звичному соціокультурному просторі. Процес міжкультурного навчання повинен урахувати можливості появи такого роду протиріч. Природним прийомом запобігання таким ситуаціям слугує принцип відкритості в організації процесу навчання, що повинен сприйматися студентами як процес пошуку, у якому мають бути задіяні як пізнавальний, так і емоційний рівні свідомості. Велика кількість людей не усвідомлює себе продуктом своєї культури навіть тоді, коли розуміє, що поведінка представників інших культур визначається саме інакшістю їхньої культури. Тільки вийшовши за рамки своєї культури, тобто зіткнувшись з іншим світоглядом, можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості, відчути відмінність чи конфлікт культур. До того ж міжкультурна комунікація дає змогу краще зрозуміти власну культуру, чіткіше окреслити свою культурну ідентичність.

Засновник міжкультурної комунікації Е. Хол розумів під її викладанням міжкультурне навчання, що ґрунтується на практичному використанні фактів міжкультурного спілкування людей, що виникають при безпосередніх контактах з носіями інших культур. Навчальний процес він розглядав як процес аналізу конкретних прикладів міжкультурного спілкування, завдяки якому розширюється міжкультурна компетенція учнів і долаються труднощі повсякденного спілкування з людьми іншої культури [4, с. 22].

Серед усіх наук про культуру найбільший обсяг теоретичних і методологічних знань і практичного досвіду у сфері досліджень міжкультурної комунікації накопичений у галузі фольклористики та етнології. Тому історично склалися два напрями досліджень міжкультурної комунікації. Перший з них, що ґрунтується на фольклористиці, має описовий характер. Його завданням є виявлення, опис та інтерпретація повсякденної поведінки людей з метою пояснення глибинних причин і факторів, що детермінують їх культури. Другий напрям – культурно-антропологічний – предметом своїх досліджень має різні види культурної діяльності соціальних груп і спільнот, їх норми, правила та цінності. Соціальна диференціація суспільства (сім'я, школа, церква, виробництво тощо) породжує в кожній групі свої норми та правила поведінки. Знання їх уможливило швидке та результативне розв'язання ситуації міжкультурного нерозуміння, ефективну організацію спілкування в багатонаціональних колективах тощо. Методологічні підходи, що використовуються в інших дисциплінах (психології, педагогіки, соціології, теорії комунікації тощо), спрямовані на аналіз конкретних аспектів міжкультурної комунікації і ґрунтуються найчастіше на теоретичних і методологічних положеннях етнології.

Ознайомлення з роботами західних учених дало змогу дійти висновку, що міжкультурне навчання відрізняється від інших освітніх напрямів за кількома параметрами. Головна відмінність полягає в тому, що необхідні знання та навички набуваються переважно за допомогою прямих культурних контактів. Це найчастіше потребує повного або часткового абстрагування від звичної системи тлумачення різних культурних феноменів і зумовлює значні когнітивні й афективні зміни [3, с. 11]. Необхідною умовою ефективною міжкультурної комунікації є достатній рівень міжкультурної компетенції, який передбачає розуміння фонових знань, ціннісних настанов, психологічної та соціальної ідентичності, що характерні для певної культури. Для успішного володіння мовою необхідно глибоко знати різні культурні символи відповідної національної культури. Для адекватного міжкультурного порозуміння й ефективною взаємодії необхідна пропорційна залежність між рівнями мовної, комунікативної та культурної компетенції.

Отже, щоб виконати актуальне завдання навчання іноземних мов як засобу комунікації між представниками різних країн, слід пам'ятати, що мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять цими мовами. Усі розбіжності мов і культур виявляються в процесі їх зіставлення. Однак на рівні суто мовної картини світу ці відмінності не помітні, і слова різних мов виглядають оманливо еквівалентними. Незнання соціокультурного підґрунтя мови створює великі труднощі в практиці викладання іноземних мов і подальшому використанні цих мов для міжнародного спілкування. Саме тому в професійній підготовці вчителя іноземної мови – фахівця, який забезпечує своїх учнів засобом спілкування з іншими народами, дуже важливим складником є міжкультурна комунікація, яка сприяє повному й адекватному розумінню всіх аспектів життя представників іншої країни.

Висновки. Підсумовуючи все, сказане вище, можна сформулювати основні умови професійної підготовки фахівців з іноземних мов з огляду на міжкультурну комунікацію. Найважливішою серед них є функціональність, що означає можливість застосування набутих мовних навичок у різних сферах реального життя суспільства. Мова має також вивчатися на рівні синхронного зрізу, на широкому тлі соціального, культурного й політичного життя народу, що говорить цією мовою, а також у тісному зв'язку з різними галузями науки. Головною метою навчання міжкультурної комунікації у вищому педагогічному навчальному закладі є вироблення в майбутніх учителів-філологів міжкультурної компетентності, здатності до успішного спілкування з представниками інших культур, а також формування міжкультурної компетенції своїх учнів на уроках з іноземної мови в середній школі. Набуття студентами-філологами практичних навичок і вмінь щодо спілкування з представниками інших культур має відбуватися через засвоєння загальнокультурологічних і культурно-специфічних знань, через формування умінь практичного спілкування іноземною мовою, розвиток психологічної сприйнятливості, а також через здатність до правильної інтерпретації конкретних проявів комунікативної поведінки в різних культурах.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К.: Довіра, 2007. – 207 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

References

1. Batsevych, F. S. (2007). *Dictionary of cross-cultural communication terms*. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian].
2. Honcharenko S. U. (1997). *Ukrainian pedagogical dictionary*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
3. Grushevitskaia, T. G. (2003). *Basics of cross-cultural communication*. Moscow: UNITY-DANA. [in Russian].

3. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации / Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 380 с.
4. Донец П. Основы общей теории межкультурной коммуникации / П. Донец. – Харьков : Штрих, 2001. – 371 с.
5. Історія світової та української культури: підручник для вищ. закл. освіти / Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. – К. : Література ЛТД, 2010. – 480 с.
6. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація / В. М. Манакін. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 298 с.
7. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – К. : ВЦ «Київський університет», 1999. – 307 с.
8. Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи // Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М. : Прогресс, 1999. – 655 с.
9. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2002. – 262 с.
4. Donets, P. (2001). *The general theory of intercultural communication*. Kharkov: Shtrikh. [in Russian].
5. Hrechenko, V. A., Chorny, I.V., Kushneruk, V.A., Rezhko, V.A. (2010). *History of World and Ukrainian culture: a textbook for institutions of higher education*. Kyiv: Literatura Ltd. [in Ukrainian].
6. Manakin, V. M. (2012). *Language and cross-cultural communication*. Kyiv: PC “Academy”. [in Ukrainian].
7. Pocheptsov, H. H. (1999). *Theory of communication*. Kyiv: Publishing center “Kyivskyskiy universytet”. [in Ukrainian].
8. Sepir, E. (1999). *Language. Introduction to the study of speech*. In: Selected works on linguistics and cultural studies. Moscow: Progress. [in Russian].
9. Ter-Minasova, S. G. (2002). *Language and cross-cultural communication*. Moscow: Slovo. [in Russian].

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Тарасенко Тетяна Володимирівна

tanyta3003@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, вул. Леніна, 20,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi: dx.doi.org/нвмдпу.v0i15.1264

Матеріал надійшов до редакції 02.11.2015 р.

Прийнято до друку 14.12.2015 р.